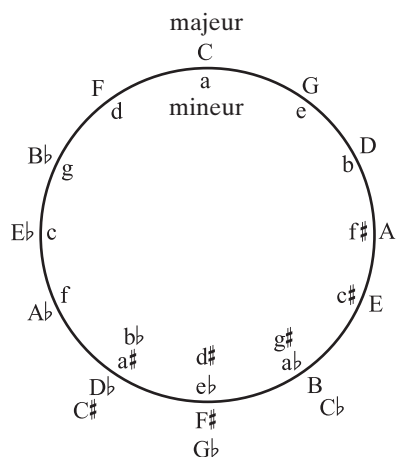

SPIEKBRIEF

Als je een muziekinstrument wilt leren bespelen, noten wilt leren lezen of beter wilt leren improviseren en optreden met andere muzikanten, dan is muziektheorie belangrijk. Maar je hoeft niet het laatste interessante weetje te kennen dat de vele theoretici over de hele wereld hebben opgeschreven. Je hoeft alleen maar enkele basisbeginselen onder de knie te krijgen. Je moet de namen van de noten kennen en je moet snappen wat maatsoorten, intervallen en akkoordenschema's zijn.

De kwintencirkel

In deze kwintencirkel zie je de relatie tussen parallelle majeur- en mineurtoonsoorten. Bij elke stap staat een majeuretoonsoort (hoofdletters) aan de buitenkant tegenover zijn parallelle mineurtoonsoort (kleine letters) aan de binnenkant van de cirkel. Paralleeltoonsoorten hebben dezelfde vaste voortekens aan de sleutel. Hoofdstuk 8 gaat gedetailleerd in op de kwintencirkel.

Noten verlengen met punten en verbindingsbogen

Alle noten hebben een bepaalde waarde (of lengte), die wordt aangegeven door de grootte en vorm van de noot. De waarde bepaalt hoelang je een toon moet aanhouden met je stem of (ander) instrument. Soms wil je de lengte van een noot echter veranderen om een syncope te maken of iets anders interessants met de muziek te doen. Je kunt de waarde van een noot op de notenbalk verlengen met *punten* en *verbindingsbogen*. Dat doe je zo:

- » **Vermeerderingspunt.** Deze punt geeft aan dat de waarde van de noot is vermeerderd met de helft van zijn oorspronkelijke waarde. De gepunteerde noot die je het vaakst tegenkomt is de halve noot die drie tellen moet duren in plaats van twee. Minder gebruikelijk is de gepunteerde hele noot. Deze noot met punt erachter betekent dat de hele noot zes in plaats van vier tellen duurt.
- » **Verbindingsbogen.** Verbindingsbogen verbinden noten van dezelfde toonhoogte tot één aangehouden noot in plaats van twee aparte noten. Als je een verbindingsboog ziet, tel dan de duur van de noten gewoon bij elkaar op. Zo is een kwartnoot die is verbonden met een andere kwartnoot gelijk aan één halve noot, die twee tellen wordt aangehouden.

SPIEKBRIEF

De afstand tussen toonhoogten meten met intervallen

De afstand tussen twee tonen noem je een *interval*. Intervallen zijn belangrijk, omdat je er toonladders en akkoorden mee bouwt. Met andere woorden: muziek ontleent haar rijkdom aan intervallen. Componisten en muzikanten gebruiken twee soorten intervallen: harmonische en melodische intervallen.

- » Een *harmonisch interval* krijg je als je twee tonen tegelijk speelt.
- » Een *melodisch interval* krijg je als je twee noten na elkaar speelt.

De *identiteit* van zowel harmonieus als melodische intervallen wordt door twee dingen bepaald:

- » **Kwantiteit (of stamtoonafstand).** Je bepaalt de *kwantiteit* van een interval door simpelweg de lijnen en tussenruimten te tellen tussen de twee noten. *Voortekens* (kruisen en mollen) die een noot met een halve toonafstand verhogen of verlagen, doen hier niet ter zake. Stamtoonintervallen kunnen de volgende namen hebben:
 - prime
 - secunde
 - terts
 - kwart
 - kwint
 - sext
 - septiem
 - octaaf
- » **Kwaliteit (of chromatische afstand).** De *kwaliteit* van een interval is gebaseerd op de toonafstand gemeten in halve toonafstanden. In tegenstelling tot de stamtoonafstand doen voortekens er hier wel toe. De volgende voorvoegsels (en hun afkortingen) gebruik je om de kwaliteit van een interval te benoemen:
 - **groot (g):** twee halve toonafstanden tussen de tonen;
 - **klein (k):** een halve toonafstand minder dan een groot interval, ofwel een halve toonafstand tussen de tonen;
 - **rein (r):** alleen van toepassing op de harmonische kwaliteit/chromatische toonafstand van primes, octaven, kwarten en kwinten;
 - **verminderd (v):** een halve toonafstand minder dan een klein of rein interval;
 - **overmatig (o):** een halve toonafstand meer dan een groot of rein interval.

Met akkoordenschema's muziek maken

Een *akkoordenschema* is een groepje akkoorden dat je gebruikt om muziek te componeren. Sommige akkoordenschema's klinken gewoon beter dan andere, zodat het de moeite loont om te experimenteren. Met de volgende tabel, waarin veelgebruikte akkoorden in majeurtoonsoorten staan en de akkoorden die er vaak op volgen, kun je eenvoudiger beslissen welke akkoorden je vervolgens moet opnemen in je composities.

Akkoord	Leidt naar	Akkoord	Leidt naar
I	Kan overal verschijnen en overal heengaan	V	I, vi-akkoord
ii	I, V of vii ^o -akkoord	vi	I, ii, iii, IV of V-akkoord
iii	I, IV of vi-akkoord	vii ^o	I-akkoord
IV	I, ii, V of vii ^o -akkoord		

Inhoud in vogelvlucht

Inleiding	1
Deel 1: Aan de slag met muziektheorie	5
HOOFDSTUK 1: Wat is muziektheorie eigenlijk?	7
HOOFDSTUK 2: De waarde van noten bepalen	13
HOOFDSTUK 3: De nodige rust inbouwen	25
HOOFDSTUK 4: Kennismaken met maatsoorten	33
HOOFDSTUK 5: Met het ritme spelen	45
Deel 2: Noten samenvoegen	53
HOOFDSTUK 6: Muzieknoten (en waar je ze kunt vinden)	55
HOOFDSTUK 7: Majeur- en mineurtoonladders	71
HOOFDSTUK 8: Toonsoorten en de kwintencirkel	85
HOOFDSTUK 9: Intervallen: de afstand tussen toonhoogten	97
HOOFDSTUK 10: Akkoorden bouwen	119
HOOFDSTUK 11: Akkoordenschema's	151
Deel 3: Muzikale expressie door tempo en dynamiek	169
HOOFDSTUK 12: Gevarieerde klanken produceren met tempo en dynamiek	171
HOOFDSTUK 13: Klankkarakter en akoestiek van instrumenten	183
Deel 4: Muzikale expressie door vorm	189
HOOFDSTUK 14: De bouwstenen van muziek: ritme, melodie, harmonie en liedvorm	191
HOOFDSTUK 15: Op klassieke vormen vertrouwen	203
HOOFDSTUK 16: Populaire genres en vormen aanboren	213
Deel 5: Het deel van de tientallen	221
HOOFDSTUK 17: De tien meest gestelde vragen over muziektheorie	223
HOOFDSTUK 18: Tien soorten bladmuziek lezen	229
HOOFDSTUK 19: Tien muziektheoretici die je moet kennen	233
Deel 6: Bijlagen	243
BIJLAGE A: Audiotracks die je kunt downloaden	245
BIJLAGE B: Akkoorddiagrammen	251
BIJLAGE C: Verklarende woordenlijst	291
Index	297

Inleiding

Waar denk je aan bij het woord *muziektheorie*? Doemt er een beeld op van een muziekleraar die jou vanachter de piano fronsend aankijkt? Of misschien heb je flashbacks naar een later beeld van jou en andere muziekstudenten die ijverig proberen het gefluit van een theremin op te schrijven? Als een van deze beelden in de buurt komt van wat volgens jou muziektheorie is, dan is dit boek hopelijk een aangename verrassing.

Veel autodidactische muzikanten schieten alleen al van het woord theorie in de stress en vinden theorie zelfs een beetje funest voor de spontaniteit. Immers, als je al gitaargrepen kunt lezen en toonladders kunt spelen, waarom zou je je dan nog door een berg theorie heen worstelen?

Zelfs de meest elementaire basiscursus muziektheorie levert je de benodigde informatie op om je muzikale mogelijkheden en vaardigheden te vergroten. Met een redelijke vaardigheid in het noten lezen kun je een bepaald soort muziek spelen, terwijl enige basiskennis over akkoordenschema's je kan helpen bij het schrijven van je eigen muziek.

Over dit boek

Muziektheorie voor Dummies, 3e editie is zo opgezet dat je alles krijgt wat je nodig hebt om moeiteloos een ritme te tikken, partituren te lezen en te doorzien waar een stuk muziek heengaat, of je nu de muziek van iemand anders leest of zelf iets aan het schrijven bent.

Elk hoofdstuk is zoveel mogelijk een opzichzelfstaand geheel. Met andere woorden: je hoeft niet alle voorafgaande hoofdstukken te hebben gelezen om het volgende hoofdstuk te begrijpen. Het is natuurlijk wel handig om de hoofdstukken achter elkaar door te lezen, omdat kennis van muziek is opgebouwd uit eenvoudige concepten die samen een ingewikkeld bouwwerk vormen.

We bespreken heel wat verschillende zaken in dit boek, van het ontdekken van maatsoorten en de lengte van noten tot het ontcijferen van melodielijnen en het toevoegen van harmonie aan een melodie en het bestu-

deren van de standaardvormen die kenmerkend zijn voor een groot deel van de populaire en klassieke muziek. Is muziektheorie helemaal nieuw voor je, neem dan op je gemak dit boek door. Lees erin als je achter de piano zit of met je gitaar in de weer bent of welk instrument je ook bespeelt, en stop om de paar bladzijden om (met) de informatie te oefenen die je net gelezen hebt. Als je een muziekcursus volgde, dan zou je wel enkele jaren bezig zijn om alle informatie uit dit boek door te nemen. Lukt het je niet om alles in een of twee maanden te leren, denk dan dus niet dat het aan jou ligt.

Dwaze veronderstellingen

We gaan ervan uit dat als je dit boek leest, je gek bent op muziek, je muziek en alles over dit onderwerp ontzettend graag wilt begrijpen en totaal niets weet van de gecompliceerde dans van een perfecte timing en de ordening van tonen. We gaan ervan uit dat je minimaal enkele boeken met bladmuziek hebt rondslingeren waar je gefrustreerd van bent geraakt, of dat je ergens in een hoekje in huis een oude piano hebt staan waar je graag een beetje op zit te pingelen.

Dit boek is geschreven voor de volgende soorten muzikanten (en dan heb je ze zo'n beetje allemaal wel gehad):

- » **De absolute beginneling.** Wij hebben dit boek geschreven met de bedoeling dat het de beginnende muzikant zou begeleiden vanaf de allereerste stappen op het gebied van noten lezen en ritmen tikken tot en met zijn of haar eerste echte pogingen om muziek te schrijven volgens muziektheorieprincipes. Beginnende muzikanten kunnen het beste vooraan met deel I van dit boek beginnen en gewoon door blijven lezen tot ze bij de laatste bladzijde zijn aanbeland. Het boek is opgezet volgens het leerplan muziektheorie zoals dat aan Amerikaanse universiteiten wordt gegeven.
- » **De gesjeesde muziekstudent.** Dit boek kan ook nuttig zijn voor de muzikant die als kind les heeft gekregen op een instrument en nog noten kan lezen, maar nooit heeft kennism gemaakt met de principes van toonladders bouwen, improviseren en het samenspelen met andere muzikanten. Een heleboel mensen vallen in deze categorie en als jij het geluk hebt dat je hier ook onder valt, dan is dit boek zo opgezet dat je het plezier in muziek maken weer terugkrijgt. Het laat zien dat je je niet hoeft te beperken tot het spelen van bladmuziek en hoe je werkelijk kunt beginnen met improviseren en zelfs je eigen muziek kunt schrijven.

» **De ervaren muzikant.** Dit boek is ook bedoeld voor de doorgewinterde muzikant die allang kan musiceren maar er nooit aan toe gekomen is om bladmuziek te leren lezen die verdergaat dan een *songbook* of een *lead sheet*. Klinkt je dat bekend in de oren, begin dan met deel I, omdat we daar specifiek ingaan op de lengte van noten die worden gebruikt bij bladmuziek. Als je al vertrouwd bent met de begrippen achtste noten, kwartnoten enzovoort, dan kan deel II een goed vertrekpunt zijn. In dat deel bespreken we de complete notenbalk en koppelen we deze aan het pianoklavier en de gitaarhals, als prettig houvast.

Pictogrammen in dit boek

Pictogrammen zijn handige kleine symbolen die bedoeld zijn om je te wijzen op bepaalde soorten informatie. In dit boek kun je de volgende pictogrammen links van de tekst tegenkomen:

TIP

Dit pictogram staat voor adviezen waarmee je tijd kunt besparen en geeft informatie waarmee je belangrijke begrippen kunt doorgronden.

PAS OP

Als we iets bespreken dat moeilijk of verwarrend kan zijn, dan gebruiken we dit pictogram.

TECHNISCHE
INFO

Dit pictogram markeert informatie die, nou ja, nogal technisch is. Je kunt de tekst lezen, maar mag hem ook overslaan.

BELANGRIJK

Als we iets belangrijks vertellen of iets wat je naar ons gevoel goed in je oren moet knopen, dan slingeren we dit pictogram erin.

SPEEL AF

Dit pictogram verwijst naar audiotracks die te maken hebben met het onderwerp dat hier wordt besproken. De audiotracks zijn te beluisteren op www.dummies.nl/downloads.

Waar kun je het beste beginnen?

Als je een beginnend muziekstudent bent of opnieuw een frisse start wilt maken, werk dan eerst deel I door. Ben je al vertrouwd met de basisprincipes van ritme en wil je gewoon noten leren lezen, ga dan meteen naar deel II. Als je een geschoold muzikant bent die wil leren improviseren en componeren, dan vind je in deel III basisinformatie over akkoordenschema's, toonladders en cadensen. Ook kun je deel IV doornemen, waarin we verschillende muziekvormen bespreken waarin je je eigen muzikale ideeën kunt gieten.

Ontspan en geniet van je zoektocht in de muziektheorie. Het beluisteren, spelen en schrijven van muziek behoort tot de heerlijkste ervaringen die je ooit zult opdoen. *Muziektheorie voor Dummies, 3e editie* mag dan wel geschreven zijn door leraren, maar we beloven je dat er geen op hun horloge wijzende tirannen bij je op de stoep zullen staan om te controleren of je wel snel genoeg door dit boek heen gaat. We hopen dat jij net zo geniet van het lezen van dit boek als wij van het schrijven ervan. Ga rustig zitten, lees en begin dan aan je eigen muzikale avontuur.

Hoofdstuk 1

Wat is muziektheorie eigenlijk?

Een van de belangrijkste dingen om te onthouden is dat er eerst muziek was en toen pas muziektheorie. Muziek bestond al duizenden jaren voordat er theorieën bedacht werden om uit te leggen wat mensen met hun getrommel wilden overbrengen. Denk dus niet dat je geen goede muzikant kunt worden als je geen muziektheorieles hebt gehad. Sterker nog: als je een goede muzikant bent, dan weet je waarschijnlijk al een hoop van muziektheorie. Alleen ken je de terminologie en de technische kant van de zaak misschien nog niet.

De principes en regeltjes die muziektheorie heten, zijn een soort grammatica van de 'taal' muziek. Ook grammatica ontstond pas lang nadat mensen hadden ontdekt hoe ze met elkaar konden praten. Net zoals het door middel van geschreven taal mogelijk is om achteraf en op afstand gesprekken en verhalen te 'horen' zoals die gesprekken destijds hebben plaatsgevonden of zoals de bedenker het verhaal bedoelde, zo kunnen andere muzikanten door het notenschrift composities lezen en naspelen op precies dezelfde manier als de componist het (ooit) heeft bedoeld. Leren noten lezen lijkt veel op een vreemde taal leren, waarbij je uiteindelijk de muziek in je hoofd kunt 'horen' bij het lezen van de bladmuziek.

Een heleboel mensen op de wereld kunnen niet lezen of schrijven, maar zijn toch prima in staat om hun gedachten en gevoelens onder woorden te brengen. Op dezelfde manier hebben een heleboel intuïtieve, autodidactische

muzikanten nooit geleerd om noten te lezen of te schrijven en vinden ze het hele idee van muziektheorie maar saai en overbodig. Maar zoals je door te leren lezen toegang krijgt tot bibliotheken vol kennis over allerlei onderwerpen, zo kan muziektheorie je helpen om nieuwe technieken onder de knie te krijgen, andere muziekstijlen te spelen en meer zelfvertrouwen te krijgen, waardoor je nieuwe dingen durft uit te proberen.

Het begin van de muziektheorie blootleggen

Voor zover historici weten, zagen muziekinstrumenten er tegen de tijd dat de antieke beschavingen ontstonden (zo'n 7000 jaar voor Christus) al heel ingewikkeld uit en zijn ze sindsdien niet meer zo gek veel veranderd. Sommige benen fluiten uit deze periode zijn nog steeds bespeelbaar en er zijn korte geluidsopnamen gemaakt om luisteraars van nu te laten horen hoe muziek duizenden jaren geleden kan hebben geklonken.

Zo is ook uit afbeeldingen en grafornamenten gebleken dat de Egyptenaren rond 3500 voor Christus een harp gebruikten en ook een schalmei, een lier en hun eigen versie van de fluit. In ongeveer 1500 jaar voor Christus hebben de Hittieten in Syrië het ontwerp van de traditionele luit en harp van de Egyptenaren veranderd en vonden ze de eerste tweesnarige gitaar uit, met een lange hals die voorzien was van fretten, stemschroeven aan het einde van de hals en een holle klankkast om het geluid van de getokkelde snaren te versterken.

BELANGRIJK

Veel vragen over de muziek uit de oudheid zijn nog steeds onbeantwoord, bijvoorbeeld waarom zo veel verschillende culturen volstrekt onafhankelijk van elkaar bij veelal dezelfde tonale kwaliteiten in hun muziek zijn uitgekomen. Veel theoretici trekken de conclusie dat bepaalde notenpatronen gewoon goed klinken en andere niet. Muziektheorie zou je dan simpelweg kunnen omschrijven als een zoektocht naar welke muziek goed klinkt en welke niet. Met andere woorden: het doel van muziektheorie is te verklaren *waarom* iets klinkt zoals het klinkt en *hoe* die klank nog eens kan worden voortgebracht.

Velen beschouwen het oude Griekenland als de bakermat van de muziektheorie, omdat de oude Grieken scholen voor filosofie en wetenschappen oprichtten waarin elk toen bekend aspect van muziek werd ontleed. Zelfs Pythagoras (die van de driehoeken) bemoeide zich ermee en heeft het octaaf in twaalf gelijke intervallen ingedeeld, een systeem dat vergelijkbaar is met het systeem dat muzikanten en componisten vandaag de dag nog steeds gebruiken (zie hoofdstuk 7). Hij deed dat door middel van de

eerste kwintencirkel (zie hoofdstuk 8), een hulpmiddel dat muzikanten van allerlei pluimage nog steeds dankbaar gebruiken.

Een andere beroemde Griekse wetenschapper en filosoof, Aristoteles, heeft vele boeken over muziektheorie op zijn naam staan. Hij bedacht een primitief muzieknotatiesysteem dat nog bijna duizend jaar na zijn dood in gebruik bleef in Griekenland en de daaropvolgende culturen.

In feite was er door de oude Grieken zo veel muziektheoretisch veldwerk verricht, dat het tot aan de renaissance, bijna tweeduizend jaar later, niet nodig leek er iets grondig aan te veranderen. Naburige volkeren en ook de latere overheersers van de Griekse cultuur integreerden maar al te graag de Griekse wiskunde, natuurkunde, filosofie, kunst, literatuur en muziek in hun eigen cultuur.

De basisbeginselen van de muziektheorie

Hoewel het leuk zou zijn om een van die mensen te zijn die een instrument kunnen oppakken en meteen prachtige muziek kunnen spelen zonder welke scholing dan ook, hebben de meeste mensen wel wat gestructureerde lessen nodig, of ze die nu van een docent krijgen of uit een boek opdoen. In de volgende paragrafen bespreken we de basisinformatie die je nodig hebt om te leren hoe je muziek leest, toonladders speelt, belangrijke maatsoorten begrijpt, akkoorden opbouwt en gebruikmaakt van vormen als je componeert.

De basis begrijpen: noten, rusten en tellen

Muziek leren lezen is van essentieel belang voor een muzikant, vooral als die zijn of haar muziek aan andere muzikanten wil laten horen of wil ontdekken wat andere muzikanten spelen. Door basiselementen te bestuderen als de lengte van elke soort noot (zie hoofdstuk 2), rusten (zie hoofdstuk 3), maatsoorten (zie hoofdstuk 4) en ritme (zie hoofdstuk 5), zet je de eerste stappen om muziek onder de knie te krijgen. Al deze elementen bij elkaar leggen een fundament waarmee je muziek kunt lezen, spelen en bestuderen.